

רות מגדות הוולגה / יפה בולוביץ

אלישבע / לבולבס

אם היתה זאת שגאה גליה
אדישות מתנכרת סתם,
אשליה אהבה בדויה,
לא אדע קצת לעולם.

פסקהדיון תקופה עומד:
לעולם לא דבר ברור;
רק המיון צריך נודד
דופק על פתח סגור.

למרחק השתרעו ימים,
לאין סוף הצטרפו לילות.
מה יועיל קצת להקים
זכרונות והרי קולות?

אין אשם ואין נאשם,
אין יודע ואין פותר.
על לחיות זכרונות נרשם
רק דמית ולא יותר.

לחיה מסריס לקבל את פסיקתו, ובהצ' טרפוטם לכרוניקה בלתי נגמרת של חיטוט וחוסר מוצא ("דופק על פתח סגור") הם מדליפים ברעיד כד ריווח שירי נוסף. גם ריווח זה נשמע מטומטם, אבל יחד עם זאת הוא מתעקש לא להיאלם דום ולומר את דבריו: דבריה של אשה רחוקה, כאשר האפשרות האחת שנותנה לה לבוא חשבון עם פוגעיה, היא כפני הציבור כאשר היא "לכלכם".

ואכן, גם אם בהמשך היא חוזרת לטעון כי "אין אשם ואין נאשם/ אין יודע ואין פותר", הפעם המשפטים כמו חות' רים תחת עצמם, ובשיללם את הכותב במישור הגלוי, הם מצהירים את ההיפך במישור המשתמע: "על לחיות זכרונות" נרשם, רק "דמית" ולא יותר. הפעם מופיעה המילה "דמית" ככפרי לוח, כשהיא מפריכה באירוניה את הקביעה כי עדותה היתה דמיון תועה ("דמיון ערירי נודד", בעוד כל פרט נרשם ונחקק הטב בוכ רונה ועל "לחות" (אכן) חתמה קיומם הווראי של אשם ונאשם, יודע ופותר.

אפשר להציע שיר זה כרישום פסיכולוגי של אשה כמאבקה עם האבדור מראש, אבל אפשר להציע גם כתהליך של אסטרטגיה: הדין, תהליך המתפתח מספקנות והתבטלות העצמית של הדוברת: השרה, ועד לכינון צרקה ועמידה עליו, כשהתחללה השירית משמשת כל להיתרני בדרך לבטיח וטלטלותיה.

אפשר היה להניח ששיר זה התפרסם בשנים שאדרי מות בעלה של אלישבע, עם הידרדרותה הכלכלית, התבררות והיצירתיות. ולא הוא השיר התפרסם בכתב העת "העולם" כבר ב-1927 (המשך שנים קודם שפיתור של ביוחובסקי, ורואה שביקש לבוא חשבון כבר אז, עם מתקופה מבין הקהילה הספרותית, למעין משפט פומי בי. ואכן, כפי שאפשר ללמוד ממכתביה ומשיחותיה, אלישבע מעולם לא נתנתה מכל המחזמה החגיגית שנתפרסה בה. היא הבינה שאין מקבילים אותה כמשוררת חסודה, אלא כתופעה ביוראית משעשעת ואפרי לו מחניפה עכברים (לא ידועה כותבת עברית).

כך היא התבטאה בשיחה עם עיתונאית (בחייתת ר.א.א.) "הרי היא גויה, היא גויה, אתם אמורים, והיא כותבת עברית". זה שאליו הדומים לא למדו את לשון נם, אינו מפליא אתכם. אולם עובדה זו שררה למדתי עברית, משונה בעיניכם". ובהמשך: "הרי אני יודע מיותרת... אתם פה 'אתה בחרתנו'. הכל פה נבחר ומשובח, ומה שמוצא לבס נפטר ותפל".

עם זאת, יש לזכור כי סטירת לחי ארץ-ישראלית זו, לא נתנה על אשה שהיתה מעוגנת בחברה הדרי סית ובתרבות האירופאית, ורק מתוך נגמה שאינה ניתנת להסבר, בחרה לעקור את שורשיה כדי לנסות להשתלם מחדש בקרב העם היהודי. קורותיה של אלישבע מספרים מראשיתם על בדידות ויתמות גם בקרב משפחתה ובחברתה שלה, ולא בכדי היא מציגה עצמה, גם בשידים שנכתבו ברוסיה, כאדם מנותק ללא שייכות (ולא היתה לי אם, לא יהיה לי בן). וכך מתנהלת היא לבדה ("אני הולכת לבדי לאורך המסל' לה"). וזה לעולם ולעצמה ("על אי לי אוהב מלבד היופי הקר/ על כי רטד רמי - לי לעצמי הוא דר"), חיה את ההעדר ("התהום ישנו, וישנו גם עכשיו"), בנסיון בלתי נלאה למלא ולהענין במשמעות.

שיריה של אלישבע מתקבלים כמסע נפשי רוחני של אשה הנודדת חסרת מנוח וכמנהל לשינוי או להא' רה, ובמנותה שלה "פלא". דמות מיוסרת זו, הנוקטת בלשון "פלא", כמו מצהירה מראש כי היא יודעת שלעולם לא תגיע למחוז הפצה, ואף על פי כן היא מתעקשת לכנות ולהשתוקק אליו (מה שיצחק אדרי בור אורפ מכנה "השתוקקות חסרת תוחלת"). ואכן, דמות "הנודדת" ביצירתה של אלישבע מגלה מאפייני

המשוררת אלישבע

כה חודשית ועדיה שהושגה עבודה מאמרי קה, עלירי ביאליק, מרחוב גרונוברג, הבל תל-אביב, שם שכנה עם בעלה, עברה לצייר רעוע בפרברי העיר, ומרידה ופנועה ניתקה עצמה מהקהילה הספרותית, ואף חזרה לכחול ולפרסם. היא נפטרה במאוס 1949, וכיוון שמעולם לא התגיירה (היא הקפידה תמיד לציין זאת), התעוררו קשים כאשר למקום קבורתה. רק לאחר התערבותו של י"ר אגודת הסופ' רים, אברהם בריוור, הוסכם לטמנה בבית העלמין של קבוצת כנרת, ליד קברה של רחל.

השיר "לכולכם" פותח כמו במעמד בית משפט, כאשר כתב התביעה נרחה על הסף: "לעולם לא דבר ברור". ואכן פרטי אישום כמו "שגאה גליה", "ארישות מתנכרת" ו"אשליה" אוחזים, אין בהם כדי לחוות טיעון משפטי, והדוברת-השרה ממהדת לסגת כבר מלכתחילה מתביעתה, כשהיא מודה ומאשרת כי דמיונה הוא שחולך אותה שולל (דק דמיון ערירי נודד"). עם זאת, ככל שהדוברת מיטלטלת בין ספקותיה ("מה יועיל קצת להקים זכרונות והרי קולות?"), הולך ומשתלט על השיר "אני מאשים" קטגורי. מסתבר, שגם אם גורדין קצת את שקבע, ימיה ולי-

רץ ישראל ידעה 'דומנים רוסים' מתקופת העלייה הראשונה ועד ימינו, אבל אין ספק ש'דומנים רוסים' שאתו ניהלה עם המשוררת אלישבע יריקוביטשובסקי

היה הבעייתי והצורב ביותר. אליש' בע וכך הופיעה, בשמה הפרטי בלבד, היתה תופעה שירית שהציבור העברי בארץ לא ידע כיצד לקבלה. היא היתה רוסיה נוצרית, שכתבה את יצירתה בעברית ובחברה ספרדית דווקא (שבה לא נקטו משוררים גרד לים בני זמנה, כמו ביאליק וטשרניחובסקי, למשל). ב-1925 הגיעה לתל-אביב עם בעלה היהודי שמעון יחיובסקי ובתם הקטנה מירה, והכל יצאו מגדרם להכירה. ראו בה 'רות' שנייה, שנפשה התקשרה לאהבה בעם היהודי ('רות מגדות הוולגה' כינוה), ערכו לכבודה 'נשפים ספרותיים', והקשיבו לה בשקי' קה כשקראה משיריה וסיפוריה. אלא שהתקבלות נלהבת זו הפכה אותה לא פעם גם ליעד מותקף. משוררים צעירים מחבורת 'כתובים' השחיו את עיניהם כלפיה, וזהו אותה עם בני חבורת 'מאזניים' שאיתם נאבקו קשות. כך, מאיר מוהר, שבמאמרו (אפריל 1927) לגלג על הקהל השטוף ב"בולומס אלישבע" ("נשף אלישבע: בוקר אלישבע: אלישבע פה, אלישבע שם..."), וכך אברהם שלונסקי ואקוט' (ב-1930), שיצא בשיר ליצני אודות איכות שיריה ("נחץ כשרון לפייטנה/ ולא אבין לחלוטין למה"). הציבור הארצישראלי לא ביקש להבין 'למה', והמשיך לנהות את שיריה הפשוטים והעריצים (וראה ספריה 'כוס קטנה' ו'הרחוקים', סיפוריה הקצרים - שהפגישו עולם נוצרי ועולם יהודי 'נרות של שבת', 'מלכת היהודים'), והרומן 'מטמנות', שבו נפרשו חיי הבהמה המוסקבאית בתקופת השבר הגדול שלאחר מהפכת אוקטובר 1917.

תקופה פורה זו, שהכל חיבקה והעריצה, ארכה שבע שנים בלבד (1925-1932). בינוי 32, עת ערכה מסע קריאה בקהילות יהודיות במזרח אירופה, נפטר לפתע בעלה (שהיה פעיל ציוני, חברם של ברר וגנסקי, ובעל דוצאת ספרים שתרמה לפרסומה ולקידומה). הנפילה היתה קטלנית. אלישבע חזרה לארץ, אלא שהפעם הכל היפוך לה עודה. בקשתה להתקבל כספרית בספריית 'שער ציון' נדחתה, והיא נאלצה לחיות בדוחק רב מתמי-

גלי דנה זינגר

בין שהמות הנו רק מלה
פי אין אחרת
מפני שהמות אינו הפרת נימוסין
כמו הלדת או נשואין או איזה מנהג דומה בצלול של עין יחסיין
הו גני מפה באור הקמר ובהשקפת השור
הו ממשיך משלים הו ערן הו טבע דומים הו טבחיית גלמנית
התרגול הלא מרט פורח במהפך
כמו שפורחים הורים מאחורי גבם של המתחזרים המשפמים
כמו שפורחים השפמים
(חור) מאלה שגוראים כמו מכרשת שנים בגדים או נעלים
ואלו שתמיר מראים עשרה לשמים או עשר ועשרה)
כמו טפות שפורחות על אפים מצננים
כמו שפורחים האפים אלו שבעצמם כנראה נגמרים בטפה
כמו שפורח האורח הנשען על דלפק
הו גני מפה בין ערפלי הארץ ופילי האפלה
הו שבשבת שבורה הו רצמת הרגע הנן
בין שהמות הנו רק מלה
מעין עלה
אני שמח לעצן לך
כי אני חש כלפך סימפטיה צמקה
צרוי ללעלע לגקרת הרבנו של המעגלים
שם מבשיל הפרי השחור של העין
הו ערני -

שיר שני מחור המחזור 'עשמים' מן הספר 'לחשוב: נהר' (ריחמוס, הקיבוץ המאוחד).
העמוד רצא לאור בקרוב

נים דומים לאותו 'צליין חילוני' שעליו דן אורפ במסה בשם זה. כמוהו היא מתנהגת כמחפשת "דבר שאינו כלל כנמצא"; כמוהו היא נעה בין ציפיה לגאולה לבין כפחודישיטי מדרגו; וכמוהו היא נאבכת ביניהם ללא הכרעה: מנצחת ומנוצחת כאחת. עם זאת, גם אם צליינותה נעה בעולם ריק מאדור, היא יסוקתה המיסטיות מובילות אותה להציע שירות פלאיות אלטרנטיביות משלה. אלישבע מכנה ישויות אלה כמגוון תארים, כמו "אל שאין לו שם", "קול מעבר לחיים", או "חוזן פלאים", כשהיא מתחפשת וחוקרת אחריהם כמשוררים שונים: מנבט ("אתך הערב מתפלל", באהבה "העולם מחריש מבושש" - ואיך הווי?), ביצירה ("עץ אשיר, נפשי דוממת"), וביהדות, ההתחברות של אלישבע לעם היהודי היא לא רק ההתחברות סנטימנטלית של שותפות גורל ("מזמן לי נודע: ארצי רחבת ידיים" - ושמנה גולה! אלישבע מצפה להיבנות על-ידי העם היהודי כאדם וכיצור, בהאמינה בחזיונות הרוחניות הבלתי נדלית שלה, וכך, טרם עלייתה, היא כותבת לידידה ר"ד מ' בכי אסקי: "כשגדלה לי לפרקים שמעיון שירתי רדל וחורב, יש לי ההרגשה: שם בארץ השמש היפה תשוב השכינה לשורות עלי", או במקום אחר: "התקווה תשעשעני כי העם נדיב הרוח לאין ערוך, ממני חלק קט מעושרו הרב לא ימצע מנוח".

ואכן, אלישבע מאמצת לה מערכת קודים תרבויתיים מהמילון היהודי ("כנף שכינה", "קול שופר", "ניגון קדם", "בית מדרש ישן" וכדומה), כשהיא מטעינה אותם בהקשרים משמעותיים לה. כזה, למשל, הוא קוד "השבת", שמסמן עבורה מנע קסם לעולם אחר. לכן, כשהיא מפנטזת "מולדת" אירי-לית איריאליה, היא מתארת אותה כארץ של "שבת"; או כשגניבורת הסיפור שלה, הלנה, מתרפקת על אהבה שידעה איפעם, היא מכנה אותה "שבת" ("זה היה החוט האחרון המקשר אותי אל השבת שלי שאברה, ולא על נקלה אחרת עליה").

גם רות המואביה, שעימה היא מזוהה ומזוהה, נמצאת מקודרת בשירתה, כשאלישבע מציגה אותה כמנוח לשריה (ראה ספרה 'שירות גננות'). אבל בעוד סיפורה של רות מאכלס את הויתרון הקולקטיבי שלנו כסיפור של גאולה: אשה ורה ועושר, שהיתה לאם של שושלת מלוכה (מצאצאיה יצא דוד המלך), 'גאולתה' של אלישבע לא יצאה מן הכוח אל הפועל. שיריה אמנם נמנים עם ראשיתה של שירת הנשים העברית בארץ ועם תופעתה ההורשנית של אשה-משוררת הבוחנת את דיוקנה בראי עצמה (ראה דמויות הנשים המשוררות ברומן שלה 'מטמנות'), אבל השיח שלה עם העם היהודי נשאר תמיד ללא מענה, או כדבריה: "אולם אני - הרי יהודה/ ואני - וזכר פניך - כל חיי, במכתב ללא תעודה/ שיר לא תשמענה אדוניך".